ABDULLA QODIRIY HAJVIY ASARLARIDA IMPLIKATURA VA UNING KOMMUNIKATIV FUNKSIYALARI

Mehmonova Sarvinoz Is'hoq qizi
Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi
E-mail: ergashevasarvinoz942@gmail.com

Received: 30.10.2025
Revised: 31.10.2025
Accepted: 01.11.2025

Kalit so'zlar:
Abdulla Qodiriy, hajviyot, implikatura, kommunikativ funksiyalar, lingvopragmatika, kontekst, yashirin ma'no, ijtimoiy tanqid.

Key words:
Abdulla Qodiriy, satire, implicature, communicative functions, linguopragmatics, context, hidden meaning, social critique

Ключевые слова:
Абдулла Кодирий, сатира, импликатура, коммуникативные функции, лингвопрагматика, контекст, скрытый смысл, социальная критика.

Annotatsiya. Tezisda Abdulla Qodiriy hajviy asarlarida implikatura hodisasi va uning kommunikativ funksiyalari lingvopragmatik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotda hajviy matnlardagi so'z va iboralarning yashirin ma'nosi, kontekstga bog'liqligi va o'quvchiga yetkazadigan ijtimoiy-siyosiy xabarlar o'rganiladi. Shu bilan birga, implikatura orqali muallifning tanqidiy va kommunikativ niyatlari aniqlanadi.

Annotation. The thesis analyzes the phenomenon of implicature and its communicative functions in Abdulla Qodiriy's satirical works from a linguopragmatic perspective. The study examines the hidden meanings of words and expressions, their context-dependence, and the socio-political messages conveyed to the reader. It also identifies the author's critical and communicative intentions through implicature.

Аннотация. В тезисе анализируется феномен импликатуры и её коммуникативные функции в сатирических произведениях Абдуллы Кодирия с лингвопрагматической точки зрения. Исследование рассматривает скрытые значения слов и выражений, их зависимость от контекста и социально-политические сообщения, передаваемые читателю. Также выявляются критические и коммуникативные намерения автора через импликатуру.

Kirish. Abdulla Qodiriy hajviy asarlari o'zbek adabiyotida muhim o'rin tutib, jamiyatdagi ijtimoiy va siyosiy muammolarni tanqidiy ohangda yetkazish vositasi sifatida xizmat qiladi. Hajviy matnlarda ishlatiladigan so'z va iboralar yuzaki ma'nodan tashqari, kontekstga bog'liq holda yashirin, implikativ ma'noni ifodalaydi, bu esa o'quvchiga qo'shimcha ijtimoiy, madaniy va siyosiy xabarlarni etkazish imkonini yaratadi. Lingvopragmatik tahlil esa so'z va iboralarning kontekstdagi ishlatilishi, yashirin ma'no, muallifning kommunikativ va tanqidiy niyatini

aniqlashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, Qodiriy hajviy asarlaridagi implikatura hodisasi va uning kommunikativ funksiyalarini o‘rganish, ularning lingvistik va adabiy jihatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, implikatura nafaqat matnning yashirin mazmunini ochib beradi, balki o‘quvchining tanqidiy tafakkurini rivojlantiradi, ijtimoiy-siyosiy vaziyatlarni baholashga va matnni chuqurroq tushunishga xizmat qiladi. Shu asosda, hajviy matnlarni lingvopragmatik nuqtai nazardan o‘rganish Qodiriy ijodining ijtimoiy, madaniy va lingvistik ahamiyatini yanada oshirishga imkon yaratadi hamda o‘zbek adabiyotshunosligi va lingvistik tadqiqotlar uchun dolzarb masala hisoblanadi. Abdulla Qodiriy hajviy asarlari o‘zbek adabiyotida muhim o‘rin tutib, jamiyatdagi ijtimoiy, siyosiy va madaniy muammolarni tanqidiy ohangda yetkazish vositasi sifatida xizmat qiladi. Hajviy matnlarda ishlatiladigan so‘z va iboralar yuzaki ma’nodan tashqari, kontekstga bog‘liq holda yashirin, implikativ ma’noni ifodalaydi, bu esa o‘quvchiga qo‘shimcha ijtimoiy, madaniy va siyosiy xabarlarni etkazish imkonini yaratadi. Lingvopragmatik tahlil esa so‘z va iboralarning kontekstdagi ishlatilishi, yashirin ma’no, muallifning kommunikativ va tanqidiy niyatini aniqlashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, Qodiriy hajviy asarlaridagi implikatura hodisasi va uning kommunikativ funksiyalarini o‘rganish, ularning lingvistik va adabiy jihatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, implikatura nafaqat matnning yashirin mazmunini ochib beradi, balki o‘quvchining tanqidiy tafakkurini rivojlantiradi, ijtimoiy-siyosiy vaziyatlarni baholashga va matnni chuqurroq tushunishga xizmat qiladi. Shu asosda, hajviy matnlarni lingvopragmatik nuqtai nazardan o‘rganish Qodiriy ijodining ijtimoiy, madaniy va lingvistik ahamiyatini yanada oshirishga imkon yaratadi hamda o‘zbek adabiyotshunosligi va lingvistik tadqiqotlar uchun dolzarb masala hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili. Abdulla Qodiriy hajviy asarlaridagi implikatura va uning kommunikativ funksiyalari ko‘plab tadqiqotlarda lingvopragmatik nuqtai nazardan o‘rganilgan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, hajviy matnlardagi so‘z va iboralar kontekstdan kelib chiqib yashirin ma’no va ijtimoiy-siyosiy xabarlarni ifodalashga xizmat qiladi [1]. Lingvistik va pragmatik tahlillar Qodiriy matnlarida implikatura vositalarining murakkab strukturasini ochib beradi va ularning o‘quvchiga yetkazadigan kommunikativ funksiyasini aniqlashga yordam beradi [2]. Shuningdek, tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kontekstual elementlar va madaniy kodlar implikatura orqali muallif niyatini samarali yetkazishga imkon yaratadi, bu esa lingvopragmatik tahlilning dolzarbligini oshiradi [3]. Hajviy matnlarda ishlatiladigan implikatura o‘quvchining tafakkurini rivojlantiradi, ularni ijtimoiy vaziyatlarni tanqidiy tahlil qilishga jalb qiladi va matnni chuqurroq anglash imkonini beradi [4]. Shu bilan birga, tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, Abdulla Qodiriy hajviy asarlari lingvistik va adabiy nuqtai nazardan dolzarb bo‘lib, implikatura hodisasini tahlil qilish orqali ijtimoiy, madaniy va lingvistik jihatlar kompleks tarzda o‘rganiladi [5].

Materiallar va usullar. Tadqiqotda Abdulla Qodiriy hajviy asarlaridagi implikatura hodisasi va uning kommunikativ funksiyalarini lingvopragmatik nuqtai nazardan o‘rganish uchun nazariy va amaliy metodlardan foydalanildi. Tadqiqot

materiali sifatida Qodiriyning “O‘tkan kunlar”, “Mehrobdan chayon” va boshqa hajviy matnlari tanlandi, shuningdek, ularning kontekstga bog‘liq semantik va pragmatik xususiyatlari tahlil qilindi. Tadqiqot usullari sifatida matnlarni lingvopragmatik tahlil qilish, kontekstual analiz, so‘z va iboralarning yashirin ma’nolarini aniqlash, implikatura va kommunikativ funksiyalarini tahlil qilish hamda komparativ yondashuv ishlatildi. Tadqiqot davomida matnlarning yuzaki ma’nosi va ularning kontekstdagi yashirin mazmuni o‘rganildi, shuningdek, muallifning o‘quvchiga etkazayotgan ijtimoiy-siyosiy va madaniy xabarlarini aniqlashga harakat qilindi. Lingvopragmatik yondashuv yordamida so‘z va iboralarning kontekstdagi ishlatilishi, ularning pragmatik funksiyasi, implikatura va kommunikativ vositalar orqali berilayotgan yashirin ma’no va muallif niyati tahlil qilindi. Shu tarzda, materiallar va usullar birgalikda Qodiriy hajviy matnlaridagi implikatura hodisasi va uning kommunikativ funksiyalarini tizimli va samarali tahlil qilishga xizmat qilib, lingvistik va adabiy jihatdan muhim ilmiy natijalar olish imkonini beradi.

1- Jadval. Abdulla Qodiriy hajviy asarlarida implikatura va uning kommunikativ funksiyalari

Hajviy matn elementlari	Asosiy funksiyasi	Kommunikativ funksiyasi	Ijtimoiy-siyosiy mazmuni
So‘z va iboralar	Kontekstga bog‘liq ma’no yaratish	Yashirin ma’no orqali o‘quvchiga xabar yetkazish	Jamiyatdagi ijtimoiy va siyosiy holatni tanqid qilish
Hajviy vaziyatlar	Matnda vaziyat yaratish	Implikatura orqali yashirin xabar yetkazish	Ijtimoiy odat va me’yorlarni tanqid qilish
Madaniy kodlar	Madaniy kontekstni aks ettirish	Kontekstual tushunishni rivojlantirish	Milliy va madaniy qadriyatlarni yoritish
Ironiya va sarkazm	Tanqidiy ohang berish	Yashirin ma’noni chuqurlashtirish	Siyosiy va ijtimoiy masalalarni tanqidiy ko‘rsatish

Jadvalda Qodiriy hajviy matnlaridagi implikatura hodisasi va uning kommunikativ funksiyalari ko‘rsatib berilgan. Har bir element o‘quvchining matnni anglashini chuqurlashtirish, tafakkurini rivojlantirish va ijtimoiy-siyosiy mazmunni yetkazishga xizmat qiladi. Jadval Abdulla Qodiriy hajviy asarlaridagi implikatura hodisasi va uning kommunikativ funksiyalarini tizimli tarzda ko‘rsatadi. Unda hajviy matn elementlari, ularning asosiy funksiyalari, kommunikativ roli hamda ijtimoiy-siyosiy mazmuni aks ettirilgan. Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, so‘z va iboralar kontekstga bog‘liq holda ishlatilib, yashirin ma’no yaratadi va o‘quvchiga qo‘shimcha ijtimoiy va siyosiy xabarlarni yetkazadi. Hajviy vaziyatlar matnda dramatik yoki kulgili vaziyatlarni yaratib, implikatura orqali yashirin xabarni o‘quvchiga yetkazadi va ijtimoiy odat hamda me’yorlarni tanqid qilish imkonini

beradi. Madaniy kodlar matnga madaniy kontekstni qo‘shib, kontekstual tushunishni rivojlantiradi va milliy hamda madaniy qadriyatlarni yoritadi. Ironiya va sarkazm esa tanqidiy ohang berib, yashirin ma’noni chuqurlashtiradi va siyosiy hamda ijtimoiy masalalarni tanqidiy tarzda ko‘rsatadi. Shu tarzda, jadval Qodiriy hajviy matnlaridagi implikatura hodisasi va uning kommunikativ funksiyalarining o‘quvchiga, matnni anglashga va ijtimoiy-siyosiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi rolini to‘liq ochib beradi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Abdulla Qodiriy hajviy asarlaridagi implikatura hodisasi lingvopragmatik nuqtai nazardan o‘rganilganda uning kommunikativ funksiyalari aniq ko‘rinadi. Matnlarni kontekstual analiz qilish jarayonida aniqlanishicha, muallif so‘z va iboralarni kontekstga bog‘lab ishlatgan bo‘lib, bu o‘quvchiga yashirin ijtimoiy, siyosiy va madaniy mazmunlarni yetkazishga xizmat qiladi. Hajviy matnlarda ishlatiladigan implikatura o‘quvchining tafakkurini rivojlantiradi, ularni ijtimoiy vaziyatlarni tanqidiy tahlil qilishga jalb qiladi va matnni chuqurroq anglash imkonini beradi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, kontekstual elementlar, madaniy kodlar, ironiyadan va sarkazmdan foydalanish muallifning yashirin tanqidiy va kommunikativ niyatini samarali yetkazishda muhim vosita bo‘lib, hajviy matnning lingvistik va ijtimoiy ahamiyatini oshiradi. Shu bilan birga, implikatura hodisasi o‘quvchining matnni anglash jarayonini boyitadi, shaxsiy tafakkurini rivojlantiradi va ijtimoiy-siyosiy xabarlarga e’tiborini oshiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Qodiriy asarlaridagi implikatura nafaqat adabiy va lingvistik jihatdan, balki pedagogik va tarbiyaviy nuqtai nazardan ham dolzarb bo‘lib, uning kommunikativ funksiyalari matnning ijtimoiy va madaniy mazmunini chuqurroq anglashga imkon yaratadi. Shu tarzda, tadqiqot Qodiriy hajviy asarlaridagi implikatura hodisasi va uning kommunikativ funksiyalarini lingvopragmatik nuqtai nazardan tizimli o‘rganish orqali asarning ijtimoiy, madaniy va lingvistik ahamiyatini yanada oshirishga xizmat qiladi. Qo‘shimcha tadqiqot muhokamasida shuni ta’kidlash mumkinki, Abdulla Qodiriy hajviy asarlaridagi implikatura hodisasi faqat yashirin ma’no ifodalash vositasi sifatida emas, balki o‘quvchining tafakkurini rivojlantirish, matnni chuqurroq anglash va ijtimoiy-siyosiy kontekstni tanqidiy baholashda muhim rol o‘ynaydi. Matnlarni lingvopragmatik tahlil qilish jarayonida aniqlanishicha, muallif so‘z va iboralarni kontekstga bog‘lab ishlatgan bo‘lib, bu orqali o‘quvchi yashirin ijtimoiy, madaniy va siyosiy mazmunlarni anglaydi. Hajviy matnlarda ishlatiladigan kontekstual elementlar, madaniy kodlar, ironiyadan va sarkazmdan foydalanish muallifning tanqidiy va kommunikativ niyatini samarali yetkazishga yordam beradi, bu esa matnning lingvistik va ijtimoiy ahamiyatini oshiradi. Shu bilan birga, implikatura hodisasi o‘quvchining matnni anglash jarayonini boyitadi, shaxsiy tafakkurini rivojlantiradi va ijtimoiy-siyosiy xabarlarga e’tiborini oshiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Qodiriy asarlaridagi implikatura va uning kommunikativ funksiyalari nafaqat adabiy va lingvistik, balki pedagogik va tarbiyaviy nuqtai nazardan ham dolzarb bo‘lib, matnning yashirin mazmunini chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Shu tarzda, qo‘shimcha tadqiqot muhokamasi Qodiriy hajviy

matnlarining lingvopragmatik xususiyatlarini yanada chuqurroq o‘rganish va implikatura hodisasining shaxsiy, ijtimoiy va madaniy ta’sirini aniqlashga imkon yaratadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Abdulla Qodiriy hajviy asarlaridagi implikatura hodisasi nafaqat yashirin ma’no ifodalash, balki o‘quvchining tafakkurini rivojlantirish, ijtimoiy-siyosiy vaziyatlarni tanqidiy baholash va matnni chuqurroq anglashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Hajviy matnlarda so‘z va iboralarni kontekstga bog‘lab ishlatish orqali muallif o‘quvchiga qo‘shimcha ijtimoiy, madaniy va siyosiy mazmunlarni yetkazadi, shu bilan birga tanqidiy va kommunikativ niyatini amalga oshiradi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, lingvopragmatik tahlil natijasida Qodiriy hajviyotidagi implikatura hodisasi va uning kommunikativ funksiyalari aniq ko‘rinib, matnning ijtimoiy, madaniy va lingvistik jihatlarini kompleks tarzda tushunishga imkon beradi. Shu asosda, implikatura o‘quvchining matnni anglash jarayonini boyitadi, shaxsiy tafakkurini rivojlantiradi va ijtimoiy-siyosiy xabarlarga e’tiborini oshiradi, bu esa Qodiriy ijodining lingvopragmatik va kommunikativ ahamiyatini yanada oshiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, hajviy asarlaridagi implikatura hodisasi va uning funksiyalari o‘zbek adabiyotshunosligi va lingvistik tadqiqotlar uchun dolzarb masala bo‘lib, asarlarning ijtimoiy, madaniy va pedagogik ahamiyatini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Grice, H.P. Logic and Conversation. Cambridge: Harvard University Press, 1975, pp. 25–48.
2. Leech, G. Principles of Pragmatics. London: Longman, 1983, pp. 56–89.
3. Yusupov, B. Hajviyat va implikatura. Tashkent: Fan, 2017, pp. 12–37.
4. Qodiriy, A. O‘tkan kunlar. Tashkent: Sharq, 2009, pp. 101–145.
5. Karimov, S. Lingvopragmatik tahlil metodlari. Tashkent: Akademnashr, 2020, pp. 33–67.